

ТРУБЕЦКОЙ – ПОЗНАТ И НЕПОЗНАТ

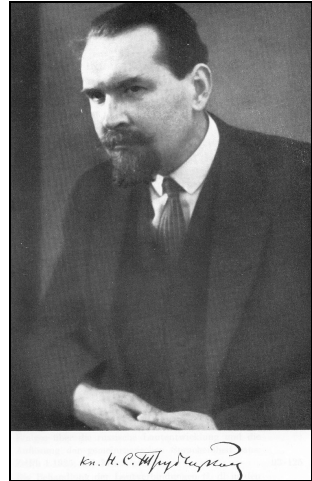
По време на Първия международен лингвистичен конгрес в Хага през 1928 г. Антоан Мейе определя Трубецкой като „един от най-значимите руски езиковеди, учения с най-бистър ум в областта на модерната лингвистика“.

Княз Николай Сергеевич Трубецкой е роден в Москва на 16.04.1890 г. В мислите и делата му ярко проличава богатото наследство на руската аристократична култура, той притежава високия интелект на гениален и буден представител на руския модернизъм. Още на четиринадесетгодишна възраст изнася впечатляващ доклад пред Московското етнографско дружество, засягащ особеностите на угро-финската етнография.

Научното профилиране на Трубецкой като славист става благодарение на един негов реферат пред Московската комисия по диалектология на тема „Метод за възстановяване на общославянския праезик в очерка на Алексей Шахматов“, свързан с излязлата по това време книга на Шахматов *Очерк за най-древния период на руския език*. Атакувайки труда на Шахматов, Трубецкой цели да отхвърли идеите на Филип Фортунатов и неговата школа, чийто основен представител е Шахматов. Докладът на Трубецкой има „ефект на разрушителна бомба“. Самият Трубецкой признава, че е постигнал поставените цели, защото диахронното езикознание „се нуждае от по-добри и съвременни методи на изследване“, а написването на *Праистория на славянските езици* се превръща в един от основните научни стремежи на младия руския езиковед.

Гимназиалният период от обучението на Трубецкой се свързва най-вече с изследвания в областта на кавказките езици и силен интерес към историята на световните култури, затова в Московския университет той следва първоначално „Историческа психология на народите по света“. През втората година на обучението се прехвърля в Езиковедския сектор на Историко-филологическия факултет, където учи *общо езикознание, санскрит и индоевропейска филология* с акцент върху славянските и балтийските езици.

Основна цел на Трубецкой по време на престоя му в България (като хоноруван преподавател в Софийския университет) е да работи върху имиджа си на добър европейски славист – създава голям брой публикации в

тази област, отказвайки се от досегашния си аристократичен начин на работа от типа „изследване за лично удоволствие“.

Развитието на праславянския език Трубецкой проследява още в развоя на индоевропейския праезик, като преминава през етапа на праславянския, за да достигне до общополски, общоруски и т.н. Общославянския език той определя като епоха, казано по-точно – като следствие на няколко епохи. Началото на този период се свързва с диалектните особености на индоевропейския език, откъдето възниква общославянският праезик. Краят се бележи от различни фонетични особености (например изпадането на полугласните Ъ и Ы). Съществен извод, до който Трубецкой стига, е, че няма определена граница между „праезиковата епоха“ и „епохата на самостоятелно съществуване на отделните езици“. Историята на възникване на общославянския праезик е същевременно и история на неговото разпадане. Основен акцент в научните си изследвания той поставя върху фонетичните и диалектните особености на отделните езици.

Роман Якобсон отбелязва: „Трубецкой стига аргументирано и последователно до извода, че *концепцията за праистория* в общата и диахронната фонология е стар и необедителен план на изследване. Еволюцията на всеки славянски език има собствена логика, зависи от специфични лингвистични закони и се базира на екстралингвистични фактори, като един от най-съществените е цивилизацията.“ И това убедително проличава в следващите научни прояви на Трубецкой. Като лектор във Виенския университет той базира своите изследвания основно върху синхронното изучаване на диахронните проблеми. Водените от него дисциплини – историческа и съпоставителна граматика на славянските езици – Трубецкой представя като единен лекционен комплекс, а постепенно, в отделни блок-семинари разглежда граматиката на черковнославянския, след това на руския, българския, сърбохърватския, полския и чешкия. По този начин се установяват относително хронологични методи за реконструкция на „общославянския праезик“. За две години Трубецкой става един от основните представители на Австрийската академия на науките, на която през 1930 г. е избран за почетен член-кореспондент. Идеите му са революционни, те водят до един нов поглед в областта на славистиката.

На особено внимание и интерес се радват научните му участия в Първия и Втория международен славистичен конгрес в Прага (1929) и във Варшава (1934), в Пражката фонологична конференция (1930), в Международните лингвистични конгреси в Хага (1928), Женева (1931), Рим (1933), Копенхаген (1936), Международните конгреси на фонетичите в Амстердам (1932), Лондон (1935), Женева (1938).

Славистичната наука придобива нов облик. Чрез Пражкия лингвистичен кръжок идеите му се разпространяват по целия свят. Славянската филология се поставя на пиедестал в скандинавските страни, Унгария, Япония, Америка.

Благородната натура на Трубецкой, неговите силно изразени хуманистични културно-философски постановки, изключителното му европейско

образование и широкият му надетничен и надпрослоечен мироглед развиват в него силно чувство на враждебност спрямо развиващия се национал-социализъм. Процесът обаче е двустранен – част от текстовете и идеите му придобиват нов прочит, отчита се неблагоприятна за тогавашния исторически момент нотка. Тези фактори оказват влияние не само върху престижа му на учен, но и засягат още по-силно и без друго влошеното му физическо здраве. Трубецкой решава да напусне Виена и да емигрира в Америка, но е твърде късно. Коварната *angina pectoris* надделява и поставя край на един живот, изпълнен с благородство, професионализъм и неморни научни стремления. На 25.06.1938 г. лингвистичната наука губи един от своите доайени.

Днес лингвистите (особено фонолозите) в цял свят цитират великия учен и гледат научните си постановки върху неговите неоспорими тезиси и феноменални открития. Трубецкой е не само един от най-изявените фонолози, той проучва всички сфери на общото езикознание, съществени са приносите му и в литературознанието, фолклора и културната философия.

В своя труд *Славяните и славянската филология* Иван Куцаров го определя като голям руски езиковед и антрополог, „забележителна фигура в историята на австрийската славистика, на славянската филология и на световното езикознание“. От многобройните научни трудове на Трубецкой може да посочим само някои по-значителни, свързани пряко със славистиката: *Zur allgemeinen Theorie der phonologischen Vokalsysteme* (1929), *Über die Entstehung der gemeinwestslawischen Eigentümlichkeit auf dem Gebiet des Konsonantismus* (1930), *Gedanken über Morphologie* (1931) (*Некоторые соображения относительно морфологии*, 1967), *Das morphologische System der russischen Sprache* (1934), *Руководство для фонологических описаний* (1935), *Das mordwinische phonologische System verglichen mit dem Russischen* (1939), *The Common Slavic Element in Russian Culture* (1951), *Altkirchenslawische Grammatik. Schrift- Laut- und Formensystem* (*Грамматика старославянского языка*, 1954), *Об одной особенности западнославянских языков* (1968)¹.

Борян Янев

Текстовете, които предлагаме за първи път на българския читател, представят една по-малко популярна област от научните интереси на Николай Сергеевич Трубецкой – етимологията. Те са взети от сборника на Австрийската академия на науките *Opera slavica minora linguistica* (Виена, 1988), посветен на Трубецкой.

¹ Вж. Иван Куцаров. *Славяните и славянската филология*. Пловдив, 2002.